

**ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ**

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. В.Н.КАРАЗІНА

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА СТАНЦІЯ ЮНИХ ТУРИСТІВ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ОРГАНІЗАТОРАМ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ
З УЧНЯМИ-ЧЛЕНАМИ МАН**

**Харків
2006**

**ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ**

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. В.Н.КАРАЗІНА

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА СТАНЦІЯ ЮНИХ ТУРИСТІВ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ОРГАНІЗАТОРАМ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ
З УЧНЯМИ-ЧЛЕНАМИ МАН**

Автори :

**Бердуга М.З. - кандидат історичних наук,
доцент ХНУ ім. В.Н. Каразіна
Голіков С.О. - кандидат філософських наук,
доцент ХНУ ім. В.Н. Каразіна
Огурцова Н.С. - методист I категорії
Харківської облСЮТур**

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1 Умови проведення II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України	5
РОЗДІЛ 2 Науково-дослідницька робота: яких правил доцільно дотримуватись	10
2.1. Загальна технологія підготовки і захисту науково-дослідницьких робіт	-
2.2. Підготовчий етап	-
2.2.1. Вибір теми	-
2.2.2. Робота з джерелами та літературою	12
2.2.3. Розробка загального плану змісту роботи	-
РОЗДІЛ 3 Порядок та правила оформлення робіт МАН	14
3.1. Структура тексту	-
3.2. Правила оформлення текстуальної частини наукової роботи	-
3.2.1. Загальні правила	-
3.2.2. Нумерація сторінок роботи	15
3.2.3. Посилання в тексті роботи	-
3.3. Правила оформлення ілюстративного матеріалу	16
3.3.1. Ілюстрації	-
3.3.2. Таблиці	-
3.4. Оформлення списку літератури та додатків	-
РОЗДІЛ 4 Особливості підготовки до захисту наукових робіт МАН	18
4.1. Розробка і оформлення тексту виступу	-
4.2. Оформлення демонстраційних матеріалів до захисту	19
4.3. Процедура проведення захисту	-
ЗАКЛЮЧЕННЯ	20
ДОДАТКИ	
Додаток 1 Зразок заявки на участь у II етапі конкурсу МАН України	
Додаток 2 Зразок оформлення титульного аркуша	
Додаток 3 Паспорт експонату (розробки)	
Додаток 4 Список рекомендованих орієнтовних тем по секціях історико-географічного відділення МАН	
Додаток 5 Зразки варіантів контрольних робіт минулих років по базовим дисциплінам секцій історико-географічного відділення МАН	
Додаток 6 Програми підготовки до контрольних робіт з філософії та соціології	

ВСТУП

В Україні багато талановитих дітей. Коло їх уподобань різноманітне, але об'єднує юних дослідників жага нових знань та радість творчого відкриття. Реалізації творчих ідей та прагнень юних дарувань сприяє Мала академія наук України, яка налічує 27 територіальних відділень МАН по Україні.

Організації пошуку, розвитку і підтримки юних талантів і дарувань, їх участі у науково-дослідницькій роботі в різних галузях науки приділяється велика увага державними, науковими, громадськими організаціями.

Саме на активізацію цієї роботи націлені Державна комплексна програма пошуку, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді "Творча обдарованість" (1991 р.), Указ Президента України № 78/2001 від 08.02.2001 року "Про програму роботи з обдарованою молоддю", Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.09.2003 року № 419 "Про комплексну програму заходів щодо залучення обдарованої молоді до наукових досліджень та розвитку Малої академії наук України".

Головне управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації проводить цілеспрямовану роботу серед учнівської молоді Харківщини щодо залучення школярів до науково-дослідницької діяльності.

Харківське територіальне відділення представлено шістьма напрямками: фізико-математичним, техніко-технологічним, обчислювальною технікою та програмування, історико-географічне, філологія та мистецтвознавство, хіміко-біологічне.

На базі Харківської обласної станції юних туристів з 1994 року працює історико-географічне відділення МАН. Основою для його створення стало обласне наукове товариство юних краєзнавців "Слідопит", яке було відкрито на станції у 1976 році.

Історико-географічний напрям Харківського територіального відділення налічує 9 секцій:

- історія України (працює з 1998 р.)
- історичне краєзнавство (з 1995 р.)
- археологія (з 1995 р.)
- етнографія (з 1995 р.)
- географічне краєзнавство (з 1995 р.)
- геологія (з 1995 р.)
- основи правознавства (з 1997 р.)
- філософія (з 2003 р.)
- соціологія (з 2004 р.)

Природознавча, історична, краєзнавча, суспільно-політична тематика викликають великий інтерес у юних дослідників. Збір польових матеріалів у експедиціях, робота в архівах, бібліотеках, анкетування, участь в олімпіадах і конкурсах облСЮТур допомагають учням у написанні дійсно цікавих дослідницьких робіт.

Багато років Харківська облСЮТур плідно співпрацює з вченими геолого-географічного, історичного, філософського, соціологічного. а тепер і юридичного факультетів ХНУ ім.В.Н.Каразіна, які є кураторами секцій МАН і допомагають учням не тільки в науковій діяльності, а й відточують практичні навички в дослідницькій роботі на обласних туристсько-краєзнавчих зльотах та практикумах. За роки співпраці створена система безперервної географічної та історичної освіти: школа – позашкільний заклад – вищий навчальний заклад. Активно діють обласні школи юних географів та істориків, які допомагають у підготовці манівців з базових дисциплін та проводять певну профорієнтаційну роботу.

В збірнику приведена документація конкурсу МАН України, методичні вказівки для написання науково-дослідницьких робіт юними краєзнавцями, які передбачають поради щодо вибору теми роботи, загальної технології основних етапів підготовки науково-дослідницьких робіт, практичні рекомендації по компіляції тексту, захисту робіт, а також по оформленню в цілому. Підготовка майбутніх висококваліфікованих фахівців на історико-географічному відділенні МАН розпочинається вже сьогодні.

Методичні рекомендації розраховані на організаторів науково-дослідницької роботи з учнями: вчителів навчальних закладів усіх типів, педагогів позашкільних закладів, відповідальних за роботу шкільних, районних (міських) наукових товариств, клубів, керівників наукових робіт, а також для учнів старшокласників, які самостійно починають свій шлях у науку.

Методичні рекомендації запропоновані до друку рішенням методичної ради Харківської облСЮТур від 02.12.2005 року (Протокол №3).

Сподіваємося, що наші поради допоможуть Вам у науково-дослідницькій роботі.

РОЗДІЛ 1 УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ

II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України

1.1. Мета та завдання

Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України проводиться з метою пошуку, підтримки, залучення до наукових досліджень обдарованої учнівської молоді, створення умов для її подальшої творчості та наукової роботи, сприяння професійному самовизначенню дітей та учнівської молоді.

1.2. Місце, час та умови проведення

1.2.1. II етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт проводиться у два етапи:

I етап – проводиться безпосередньо в наукових об'єднаннях учнів загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, районах до 15 січня поточного року;

II етап – проводиться обласним територіальним відділенням Малої академії наук України до 01 березня поточного року.

Конкурс проводиться на базі обласних позашкільних закладів за такими напрямками:

❖ фізико-математичний, техніко-технологічний, обчислювальної техніки та програмування, мистецтвознавства та філології, хіміко-біологічний – на базі Харківського обласного Палацу дитячої та юнацької творчості (м.Харків, вул. Сумська, буд.54, тел.700-38-37)

❖ історико-географічний, права, філософії та соціології – на базі Харківської обласної станції юних туристів (м.Харків, вул. Танкопія, 15/2, тел.392-30-14, 392-14-82).

1.2.2. II етап конкурсу-захисту проводиться у таких секціях відповідно до наукових напрямів діяльності Малої академії наук України:

Назва відділення	Секція	Базова дисципліна
I. Історико-географічне	1. Історія України	Історія
	2. Археологія	Історія
	3. Історичне краєзнавство	Історія
	4. Етнографія	Історія
	5. Географічне краєзнавство	Географія, математика (за вибором)
	6. Геологія	Географія, математика (за вибором)

	7. Право 8. Соціологія 9. Філософія	Основи правознавства Соціологія (Людина і світ) Філософія (Людина і світ)
II. Фізико-математичний	1. Математика 2. Прикладна математика 3. Економіка 4. Мікроекономіка 5. Астрономія 6. Фізика	Математика Математика Математика, економіка (за вибором) Математика, економіка (за вибором) Фізика, математика (за вибором) Фізика, математика (за вибором)
III. Техніко-технологічний	1. Цільові розробки за замовленням наукових установ та промислових підприємств 2. Електроніка та приладобудування 3. Промислове, технологічне обладнання та технології 4. Транспортні системи та обладнання 5. Інформаційні та телекомунікаційні системи 6. Сільськогосподарська техніка, обладнання та технології	математика, фізика (за вибором) математика, фізика (за вибором) математика, фізика (за вибором) математика, фізика (за вибором) математика, фізика (за вибором) математика, фізика (за вибором)
IV. Обчислювальна техніка та програмування	1. Комп'ютерні навчальні програми 2. Комп'ютерні мережі, бази та банки даних 3. Системне програмування та заходи інформаційної безпеки 4. Комп'ютерні програми для автоматизації наукових досліджень та розрахунків 5. Мультимедійні	Математика Математика Математика Математика

	системи, комп'ютерна графіка, ігрові програми	
V. Філологія, мистецтвознавство	1. Українська література 2. Зарубіжна література 3. Фольклористика 4. Літературна творчість 5. Українська мова 6. Мистецтвознавство 7. Англійська мова та література 8. Німецька мова та література 9. Українське народне мистецтво	Українська мова та література Українська мова та література, російська мова та література (за вибором) Українська мова та література Українська мова та література Українська мова та література Українська мова та література, образотворче мистецтво (за вибором) Англійська мова Німецька мова Образотворче мистецтво
VI. Хіміко-біологічне	1. Біологія 2. Психологія 3. Хімія 4. Сільське господарство 5. Медицина 6. Екологія 7. Лісове господарство	Біологія Біологія, математика, хімія (за вибором) Хімія Біологія, хімія (за вибором) Біологія, хімія, фізика (за вибором) Біологія, хімія, фізика (за вибором) Біологія, хімія, математика (за вибором)

1.3. Керівництво II етапом конкурсу-захисту

Керівництво та безпосередню організацію II етапу конкурсу-захисту здійснюють:

Головне управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації;

Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості;

Харківська обласна станція юних туристів.

1.4. Учасники конкурсу

1.4.1. У конкурсі-захисті беруть участь учні 9-11 класів загальноосвітніх, вихованці, слухачі професійно-технічних, позашкільних навчальних закладів

(відповідно віку), які є слухачами, кандидатами та дійсними членами Харківського територіального відділення Малої академії наук України.

1.4.2. До участі в I етапі допускаються слухачі, кандидати та дійсні члени Харківського територіального відділення МАН.

До участі в II етапі допускаються кандидати та дійсні члени Харківського територіального відділення МАН – переможці I етапу від районів міста Харкова та області, ліцеїв та шкіл, що діють при вищих навчальних закладах освіти. До участі в II етапу допускаються також команди закладів-організаторів.

Конкурс носить особистий характер.

Заміна представництва по секціях не допускається.

1.4.3. Учасники конкурсу-захисту повинні дотримуватись програми і умов проведення конкурсу-захисту, норм і правил техніки безпеки, виконувати рішення оргкомітету і журі, виявляти бережливість у використанні обладнання, приладів тощо. У разі порушення цих вимог спільним рішенням оргкомітету та журі вони можуть бути усунуті від конкурсу-захисту та дискваліфіковані.

1.5. Документація II етапу конкурсу-захисту

Учасники конкурсу-захисту – переможці I етапу до 25 січня поточного року подають в обласний Палац дитячої та юнацької творчості, на обласну станцію юних туристів такі документи:

1.5.1. Копії підсумкових наказів відділів освіти державних адміністрацій рай(міськ)виконкомів “Про результати проведення I етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України у 2005/2006 навчальному році”.

1.5.2. Заявки на участь у II етапі конкурсу-захисту у відповідному науковому відділенні з інформацією про членів команди по секціях у друкованому вигляді за формою, що додається (дод.1), та обов’язково на електронних носіях – дискета 3.5 дюйма, текст обсягом одна сторінка формату A4, набраному в текстовому редакторі Word шрифтом Times New Roman розміром 14р. з полуторним міжрядковим інтервалом. Всі береги (поля), за винятком нижнього –25 мм.

1.5.3. Копії підсумкових протоколів.

1.5.4. Науково-дослідницькі роботи, оформлені відповідно до вимог.

Тези науково-дослідницьких робіт обсягом до 2 стор. тексту формату A4 подаються в друкованому та електронному вигляді (на дискеті 3.5”), оформлюються відповідно до вимог.

1.5.5. Паспорти експонатів (за їх наявності) (дод.2).

1.5.6. Рецензії фахівців відповідних галузей (в довільній формі).

Під час проведення конкурсу-захисту учасники II етапу мають при собі учнівський квиток або довідку з фотографією, завірену директором навчального закладу.

1.6. Програма конкурсу-захисту

1.6.1 Програма роботи кожної секції передбачає:

конкурс науково-дослідницьких робіт;

виконання контрольних завдань з базових дисциплін;
захист науково-дослідницьких робіт.

Максимальна сумарна оцінка за участь в усіх розділах програми конкурсу-захисту становить 100 балів.

1.6.2. Конкурс науково-дослідницьких робіт.

Робота журі конкурсу з оцінки науково-дослідницьких робіт проводиться з 26 січня поточного року за такими критеріями:

❖ складність, науковість, повнота розкриття теми	9 балів;
❖ аргументованість висновків	3 бала;
❖ актуальність та елемент творчості	6 балів;
❖ стиль, грамотність	2 бали;
❖ якість оформлення	2 бали.

Максимальна кількість балів - 22.

За підсумками оцінювання члени журі заповнюють картку рецензента.

Роботи, подані на конкурс-захист, не повертаються.

Роботи, що надійшли після встановленого терміну подання, у конкурсі участь не беруть і журі не оцінюються.

1.6.3. Виконання контрольних завдань з базових дисциплін.

Контрольні завдання готуються заздалегідь і передбачають 9 завдань за трьома рівнями складності та виконуються протягом 3 годин:

- 1 рівень – 3 завдання по 2 бали кожне, максимальна кількість 6 балів;
- 2 рівень – 3 завдання по 4 бали кожне, максимальна кількість 12 балів;
- 3 рівень – 3 завдання по 7 балів кожне, максимальна кількість 21 бал.

Максимальна кількість балів - 39.

1.6.4. Захист науково-дослідницьких робіт.

Захист науково-дослідницьких робіт проходить у секціях. Присутність на захисті керівників команд вирішується оргкомітетом в залежності від конкретних умов.

Для захисту надається до 10 хвилин. Оцінювання захисту передбачає:

- ❖ аргументоване доведення проблеми з урахуванням власного вкладу дослідника
14 балів;
- ❖ чіткість, логічність, лаконічність викладання матеріалу
8 балів;
- ❖ повнота, вичерпність відповідей
8 балів;
- ❖ культура мовлення
3 бали;
- ❖ доцільність, якість і вміння використання наочних матеріалів
3 бали;
- ❖ активна кваліфікована участь у веденні дискусій
3 бали.

Максимальна кількість балів -

1.6..5. Оцінки оголошуються після завершення кожного етапу конкурсу.

Попередня оцінка за конкурс науково-дослідницьких робіт може бути змінена членами журі після захисту робіт.

Всі одержані оцінки вважаються остаточними, якщо протягом 1 години після оголошення результатів учасником конкурсу не буде подано офіційної апеляції у письмовій формі. Розгляд апеляції проводиться членами журі безпосередньо з учасником конкурсу, втручання керівників команди та інших сторонніх осіб забороняється.

Оцінка робіт учасників з наукової точки зору за рішенням журі є остаточною.

1.7. Визначення переможців та нагородження учасників

II етапу конкурсу-захисту

1.7.1. Конкурс-захист носить особистий характер.

1.7.2. Переможці визначаються за сумою балів, одержаних на всіх етапах програми конкурсу-захисту.

Кількість перших, других, третіх місць може становити до 50 відсотків від загальної кількості учасників з орієнтовним розподілом їх у співвідношенні 1: 2 : 3.

При рівності залікових балів декількох учасників місця визначаються з урахуванням результатів виконання контрольних завдань з базових дисциплін.

1.7.3. Переможці II етапу конкурсу-захисту нагороджуються дипломами Головного управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації I,II,III ступенів та беруть участь в III Всеукраїнському етапі конкурсу-захисту в м. Києві.

1.7.4. Окремі учасники за високий рівень виявлених знань за поданням журі можуть бути відзначені дипломами та грамотами Головного управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації, обласного Палацу дитячої та юнацької творчості, обласної станції юних туристів, відзнаками інших організацій.

За поданням журі учасники конкурсу-захисту одержують посвідчення кандидата або дійсного члена Харківського територіального відділення МАН України.

1.8. Журі II етапу конкурсу-захисту

Головами та членами журі відділень та секцій призначаються науково-педагогічні працівники вищих навчальних закладів м. Харкова, науковці НАН України та АПН України, учителі шкіл. Склад журі затверджується наказом Головного управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації, виголошується на відкритті конкурсу.

1.9. Фінансування конкурсу-захисту

Фінансові витрати на проведення II етапу конкурсу-захисту здійснюються за рахунок коштів Головного управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації, залучених коштів.

РОЗДІЛ 2

Науково-дослідницька робота: яких правил доцільно дотримуватися

2.1. Загальна технологія підготовки і захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН

Науково-дослідницька робота взагалі ніколи не була легкою. Недостатньо лише вигадати ідею – необхідно грамотно її викласти на папері, оформити згідно з умовами конкурсу, після чого виступити перед журі відповідної секції МАН та колегами - юними науковцями, спробувати довести правоту своїх поглядів та висновків.

Підготовці письмових робіт передуює планомірний навчальний процес у закладі освіти, позашкільних закладах та індивідуальне навчання дитини.

Нами пропонується загальна схема підготовки старшокласниками науково-дослідницьких робіт та їх захисту.

Загальна схема підготовки та захисту науково-дослідницьких робіт

1. Підготовча робота:

- визначення загальної тематики письмової роботи;
- визначення мети роботи;
- формулювання робочих назв найбільш переважних варіантів теми НДР;
- визначення актуальності обраної теми;
- визначення загального порядку і методів виконання роботи;
- визначення структури науково-дослідницької роботи;
- складання загального плану написання роботи;
- одержання методичних рекомендацій у керівника роботи, консультація у наукового керівника;
- уточнення та узгодження плану написання роботи.

2. Робота з джерелами інформації:

- визначення основних джерел інформації;
- пошук інформації в різноманітних групах джерел (бібліотека, архів, інтернет, соціальне опитування та анкетування, збір статистичних даних, дані особистих спостережень, матеріали польових досліджень) по обраній темі;
- послідовна обробка джерел інформації (ведення робочих нотаток);
- виключення непотрібних джерел;
- складання списку джерел, необхідних для написання роботи.

3. Компіляція тексту письмової роботи:
 - визначення порядку роботи з джерелами інформації, необхідними для написання науково-дослідницької роботи;
 - систематизація і аналіз робочих нотаток;
 - перевірка повноти та вірогідності записів;
 - доповнення, уточнення та взаємозв'язок робочих записів у єдиний текст;
 - рубрикація тексту;
 - уточнення плану змісту науково-дослідницької роботи;
 - залучення додаткових джерел інформації (при необхідності);
 - складання розгорнутого плану науково-дослідницької роботи.
4. Обробка скомпільованого тексту:
 - редагування основного тексту;
 - доповнення змісту частинами, що не увійшли до основного тексту;
 - корегування тексту.
5. Оформлення науково-дослідницької роботи:
 - оформлення текстуальної частини;
 - оформлення ілюстративного матеріалу;
 - оформлення додатків.
6. Підготовка до захисту науково-дослідницької роботи:
 - підготовка тексту виступу для захисту науково-дослідницької роботи;
 - підготовка відгуку керівника на науково-дослідницьку роботу;
 - попередній захист;
 - подання роботи на районний (міський), обласний конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН Харківського територіального відділення згідно з умовами конкурсу.
7. Захист науково-дослідницької роботи.

Кінцева мета виконання перелічених нами етапів – це своєчасна і якісна підготовка учнями науково-дослідницької роботи та її захисту. В свою чергу, досягнення цієї мети забезпечується виконанням цілого ряду завдань. Охарактеризуємо головні з них.

2.2. Підготовчий етап

Основними завданнями підготовчого етапу є:

- вибір теми;
- робота з джерелами та літературою;
- розробка загального плану змісту наукової роботи.

2.2.1. Вибір теми

Важливим елементом підготовки науково-дослідницької роботи є вибір теми. Від правильного вибору багато в чому залежить темп виконання і успіх роботи. Учням надається право самостійно обирати тему наукової роботи згідно з обраною секцією МАН, але при цьому слід враховувати актуальність дослідження, ступінь опрацювання вченими даної теми, наявність відповідної джерельної бази.

Науково-дослідницька робота може також виконуватись на базі фактичного матеріалу, зібраного в період експедиційної роботи гуртків позашкільних закладів, його камеральної обробки, вивчення літератури, на основі власного поставленого експерименту. На краєзнавчих секціях (історичне краєзнавство, етнографія, геологія, географічне краєзнавство, археологія) перевага надається роботам, які ґрунтуються на місцевому матеріалі та висвітлюють історію виникнення населених пунктів, особливості навколишнього середовища в минулому й сучасному.

Вважається, що легше виконувати вузькі теми, наприклад (по секції історії України): “Військове мистецтво запорізьких козаків”, “Розвиток освіти в Україні у II половині XIX ст.” тощо. Однак слід мати на увазі, що чим вужче тема, тим більше фахових знань треба мати для її розробки. Більш широкі теми – “Виникнення козацтва і утворення Запорізької Січі”, “Розвиток культури у II половині XIX ст.” тощо, потребують поглиблених знань епохи, соціально-економічного, політичного і культурного становища в Україні.

Вибір теми науково-дослідницької роботи повинен відповідати таким вимогам:

1. тема не повинна бути неосяжною;
2. тема обирається на базі знайомого матеріалу, враховуючи власні знання;
3. тема повинна бути перспективною;
4. основні тексти повинні бути зрозумілими, тобто інтелектуально посилюючими;
5. особистий інтерес до обраної теми і бажання нею займатися.
6. обрана методологія повинна реально відповідати можливостям учня.

Відзначимо, що сама назва наукової роботи повинна бути по можливості короткою, лаконічною, відповідати суті вирішення наукової проблеми (задачі) яка досліджується, вказувати на мету дослідження та його завершеність. У назві не бажано використовувати ускладнену термінологію. Іноді, для більшої конкретизації, до назви слід додавати невеликий підзаголовок.

З питань написання роботи учню допоможуть постійні консультації з науковим керівником роботи. Календарний графік роботи визначає ритмічність консультативної допомоги та контроль за ходом підготовки роботи вчасно, визначення і утвердження порядку її виконання як поступово, так і в цілому.

2.2.2. Робота з джерелами та літературою

Починати опрацювання теми слід із бібліографічного пошуку, знайомства з каталогом у бібліотеці, довідниками, енциклопедичними виданнями, а потім і з ґрунтовними працями по обраній темі. Не слід забувати про спеціалізовані інформаційно-пошукові системи. Це надасть можливість увійти в курс справи, виявити наявність літератури та джерел теми.

Слід розглядати читання як невід'ємну частину творчого процесу.

Збирати матеріал треба ширше, не обмежуючись визначеними темою хронологічними та тематичними рамками. Це необхідно для розуміння теми в цілому. Джерела до того ж краще прочитати в оригіналі.

Багаторічна практика підготовки наукових робіт показує, що ведення запису прочитаного – ефективний метод обробки інформації. Найбільш

практичними формами ведення запису прочитаного є: план, витяги, тези, анотації, резюме, а також конспект.

Конспектується, як правило, найбільш важлива, спеціальна література та джерела.

Конспект - це стислий вигляд матеріалу та цитат. При цитуванні літератури пам'ятайте про сучасні правила орфографії. Особливу увагу слід приділяти новій літературі, яка вийшла останнім часом. В літературі слід шукати не остаточну істину чи найбільш вірну картину проблеми, а бачити тенденцію у процесі дослідження теми.

При оформленні результатів наукової роботи необхідно посилається на авторів та джерела, з яких використано окремий матеріал.

Рекомендуємо по ходу написання змісту роботи вести таблицю, в яку одразу під умовним номером вносити назву джерела інформації, вказати автора, назву роботи, де і коли видана, сторінку. Праворуч у таблиці слід залишити 2-3 порожніх стовпця, в яких по мірі уточнення змісту і формування списку джерел – будуть відображатися зміни в нумерації джерел. Таким чином, на будь якому етапі створення науково-дослідницької роботи автор буде мати чітке уявлення про те, який номер має те чи інше вихідне джерело інформації. Це тим більш важливе, якщо автор посилається на дане джерело в своїй роботі.

У випадках використання запозичених матеріалів з наукових праць, досліджень без посилання на їх авторів науково-дослідницька робота знімається з конкурсу-захисту незалежно від стану проходження.

2.2.3. Розробка загального плану змісту роботи

Наступним етапом стане робота з опублікованими джерелами, визначення структури та плану роботи. Від правильної структури значною мірою залежить успіх написання роботи. Структура наукової роботи визначається характером її змісту і формулюється в плані роботи. Обов'язковими її складовими повинні бути: вступ, два-три розділи, висновки і список літератури.

Вступ – це, по суті, розвиток пунктів змісту. У вступі необхідно обґрунтувати наукову і суспільно-політичну актуальність теми, дати історіографічний огляд літератури та джерел, визначити мету роботи й хронологічні рамки. Прописані актуальність і ступінь розробленості зможуть показати, що попередні дослідники залишили деякі питання невирішеними, а зібрані ними факти на даний момент не видаються достатніми. Тому вказується: в роботах яких авторів обрана тема знайшла своє висвітлення, приводиться короткий зміст цих робіт. Добре було б прописати й завдання, наприклад: "у першому розділі потрібно відповісти на таке-то питання; у другому – досягти такого-то результату... У висновку підкреслюється те, що виявлено". А також усвідомлювати, що в зазначених межах повинна бути зрозуміло, що буде головним у роботі і що – другорядним.

Після визначення актуальної проблеми наукової роботи формулюється мета та завдання дослідження, обґрунтовується важливість його проведення. Не

слід формулювати мету як "досягнення...", "вивчення" тому, що ці слова вказують на засіб досягнення мети, а не саму мету.

При обґрунтуванні наукової новизни одержаних результатів необхідно аналітично довести їх відмінність від тих результатів, які були відомі раніше.

У вступі потрібно відобразити практичне або теоретичне значення наукової роботи, особливо для розвитку (пізнання) відповідних галузей науки, виробництва, культури в окремому регіоні або в Україні.

Крім того, повідомляється про те, на яких конкурсах, зборах, конференціях, інших заходах доповідались результати досліджень (апробація результатів). Якщо за наслідками наукового дослідження є публікації в учнівській пресі різних регіональних видань, обов'язково вказується їх кількість.

Слід пам'ятати, що вступ пишеться після написання основного тексту.

Основна частина наукової роботи складається з розділів, а також з підрозділів, пунктів, підпунктів.

У розділах викладається основний зміст роботи згідно з визначеним планом.

У розділах основної частини подають: загальну методик, методи досліджень та вирішення задач, результати теоретичних або експериментальних досліджень, їх аналіз та узагальнення, а також огляд літератури за обраною темою. При цьому враховується впровадження автором якісних форм і методів досліджень, викладання матеріалу за принципами: послідовності, науковості та системності, самостійності й актуальності у процесі опрацювання наукової роботи, практичної спрямованості дослідження.

Виклад матеріалу підпорядковується одній провідній ідеї, чітко визначеної автором. У розділі "Огляд літератури" необхідно, посилаючись на різні видання, висвітлити основні етапи розвитку наукової думки за визначеною проблемою.

Стисло характеризувати напрацювання науковців, дослідників, які використані автором наукової роботи. Слід обґрунтувати доцільність вибору проблеми та визначити значення подальшої роботи над нею. При цьому, у списку використаних джерел, обов'язково вказати авторів запозичених матеріалів та видання, в яких вони друкувалися.

У роботах або розділах теоретичного характеру розкриваються методи розрахунків, гіпотези, що розглядаються. В експериментальних – принципи дії і характеристики використаних приладів, апаратури, а також методів математичної та інших форм обробки отриманих результатів.

В наступних розділах автор викладає результати власних досліджень, аналізує та обґрунтовує їх.

У кінці кожного розділу необхідно робити висновки.

Висновки.

Для того, щоб зробити власні висновки, слід враховувати суперечності, які виявились у опрацьованій автором літературі, і, спираючись на джерела, рецензії, спробувати вирішити питання. Тільки співставлення джерел дають більш менш зрозумілу картину того чи іншого історичного явища.

Висновки не повинні мати зайвих слів, в них необхідно відобразити найважливіші результати досліджень, звернути увагу на якісні та кількісні показники здобутих результатів, викласти рекомендації щодо їх використання.

РОЗДІЛ 3

Порядок та правила оформлення науково-дослідницьких робіт

3.1. Структура тексту

Консультації учнів з науковим керівником мають на меті обговорення структури роботи (назви розділів та параграфів), основних робочих гіпотез тощо.

Наукова робота оформлюється таким чином:

- ❖ титульний аркуш (дод.3),
- ❖ зміст,
- ❖ перелік умовних позначень (за необхідністю),
- ❖ вступ,
- ❖ основну частину:
 - розділ 1. (назва), підрозділи, пункти, підпункти;
 - розділ 2. (назва), підрозділи, пункти, підпункти;
 - розділ 3. (назва), підрозділи, пункти, підпункти,
- ❖ висновки,
- ❖ список використаних джерел,
- ❖ додатки (за необхідністю),
- ❖ демонстративні матеріали.

Кожну структурну частину починають із нової сторінки. В кінці кожного розділу формулюють висновки зі стислим викладенням результатів, що надає змогу вивільнити загальні висновки від другорядних дрібниць.

3.2. Правила оформлення текстуальної частини наукової роботи

3.2.1. Загальні правила

Робота повинна відповідати правилам оформлення дисертаційного дослідження - Державний стандарт України. ДСТУ 3008-95 „Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення.” (Бюлетень ВАК України, Спецвипуск, 2000).

Загальний об'єм науково-дослідницької роботи МАН повинен становити 25-30 сторінок (без додатків).

Роботу друкують за допомогою комп'ютера на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 (210 x 297 мм), набраній в текстовому редакторі Word шрифтом Times New Roman, кегль 14 з полуторним міжрядковим інтервалом, береги: лівий – не менше 20 мм, правий – не менше 10 мм, верхній – не менше 20 мм, нижній – не менше 20мм.

Шрифт друку повинен бути чітким, стрічка – чорного кольору середньої жирності. Вписувати в текст наукової роботи окремі іншомовні слова, формули, умовні знаки можна чорнилом; тушшю, пастою чорного кольору, але при цьому

щільність написаного тексту повинна бути наближеною до щільності основного тексту.

Друкарські помилки можна виправляти підчищенням або білою фарбою і нанесенням на тому ж місці тексту.

Титульний аркуш містить назву територіального відділення МАН (Харківське), а також відомості про науковий, вищий навчальний або загальноосвітній, позашкільний навчальний заклад, на базі якого виконана наукова робота; прізвище, ім'я, по батькові автора, його звання (кандидат у члени МАН, дійсний член МАН України); назву наукової роботи; наукову ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника (вчителя чи консультанта); місто, село, район області і рік подання на конкурс.

Зміст – це друга після титульного аркуша сторінка, в якій визначена структура (план) наукової роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів (якщо вони мають заголовки) та усіх інших складових частин роботи (списку використаної літератури, додатків).

Перелік умовних позначень наводиться за необхідністю, в ньому у вигляді списку подаються використані у роботі маловідомі скорочення та їх розшифрування. Перелік слід друкувати двома колонками, в яких зліва за абеткою наводяться скорочення, а справа – їх детальна розшифровка.

Якщо в роботі скорочення повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а розшифровку наводять у тексті при першому згадуванні.

Заголовки структурних частин наукової роботи (ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, ВСТУП, РОЗДІЛ 1, РОЗДІЛ 2, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ) друкують великими літерами симетрично до тексту. *Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу.* Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. *Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці в підбор до тексту. В кінці заголовка, надрукованого в підбор до тексту, ставиться крапка.*

Відстань між заголовком та текстом повинна дорівнювати 3-4 інтервалам.

Кожну структурну частину наукової роботи слід починати з нової сторінки.

В кінці кожного розділу і роботи в цілому обов'язково наводяться висновки.

3.2.2. Нумерація сторінок, структурних підрозділів.

Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, малюнків, таблиць, формул здійснюється арабськими цифрами без знака №.

Першою сторінкою наукової роботи є *титульний аркуш*, який включають до загальної нумерації сторінок, але на ньому номер сторінки не проставляється. На наступних сторінках їх номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Такі структурні частини як “Зміст”, “Перелік умовних скорочень”, “Вступ” “Висновки”, “Список використаних джерел”, “Додатки” не нумеруються.

Номер розділу необхідно проставляти після слова “РОЗДІЛ”, після номеру крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Підрозділи нумеруються у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номеру розділу і порядкового номеру підрозділу, між якими ставлять крапку. В кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: “2.3.” (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з номерів розділу, підрозділу і пункту, між якими ставлять крапку. В кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: “2.3.1.” (перший пункт третього підрозділу другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка.

Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як і пункти.

3.2.3. Посилання в тексті роботи

У посиланні на книгу обов’язкові такі елементи: відомості про авторство, назва книги, місце видання, рік видання, порядковий номер тому чи частини, сторінка, на якій знаходиться цитата.

У посиланні на статтю: відомості про авторство, назва статті, відомості про видання, де надрукована стаття, сторінка, на якій розміщена цитата.

Наприклад: Бердута М.З., Солошенко О.М. Православна сім’я в звичаях та обрядах слов’ян. Віра і розум. - № 4. – 2003. – С. 337-340

При написанні наукової роботи необхідно посилається на джерела, що дає змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа. Посилатися слід на останні видання публікацій.

Усі відомості, запозичені конкурсантом з літератури, нормативних та інших джерел, мають супроводжуватися посиланнями на них. Під картами, біля нижнього лівого краю доцільно позначати: “Карта складена за матеріалами...”. Посилання у тексті робиться у вигляді цифри в квадратних дужках, де цифра – це порядковий номер джерела в списку літератури, наприклад: [22]. Назви іноземних видань, іноземні слова в цитатах, формули та їх позначення в тексті друкуються латинським шрифтом.

Можливе посилання у виносках, при цьому оформлення посилань повинне відповідати його бібліографічному опису за переліком посилань із зазначенням номера.

3.3. Правила оформлення ілюстративного матеріалу

3.3.1. Ілюстрації

Ілюстрації (карти, схеми, фотографії, діаграми, креслення) слід розташовувати на окремих сторінках після тексту, в якому вони згадуються вперше.

Всі ілюстрації повинні оформлятися в єдиному стилі і близьких розмірах.

На всі ілюстрації, що використані в тексті, повинні бути посилання.

Ілюстрації слід нумерувати арабськими цифрами, порядкової нумерації в межах всієї роботи (за виключенням ілюстрацій, поданих у додатках).

Ілюстрація розміром меншим ніж формат А4 має бути наклеєна на стандартний аркуш білого паперу.

Ілюстрації позначають словом “Рис.”.

Номер ілюстрації складається з номеру розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка, наприклад, Рис.1.2. (другий рисунок першого розділу). Номер рисунку, його назва ставиться після пояснювальних підписів, які розміщують послідовно під ілюстрацією.

3.3.2. Таблиці

Цифровий матеріал має бути оформлений у вигляді таблиць.

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, в якому вона згадувалась вперше, або на наступній сторінці.

На всі таблиці повинні бути посилання в тексті.

Таблиці слід нумерувати арабськими цифрами, порядковою нумерацією (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах кожного розділу. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: “Таблиця 1.2.” (друга таблиця першого розділу). Номер слід розташувати у правому верхньому куті, над заголовком таблиці, після слова “Таблиця”. Знак „№” не ставиться і в назві таблиці слово „Таблиця” не пишеться.

Наприклад:

Таблиця 2.1.

Структура еколого-природоохоронного атласу
м. Харкова

№ п/п	Назви розділів і карт	Масштаби
-------	-----------------------	----------

3.4. Оформлення списку літератури та додатків

Необхідною умовою при написанні наукової роботи є укладання *списку літератури*. До списку літератури включаються не тільки ті роботи, на які є посилання у тексті, а й інші, які використані автором у процесі написання роботи, незалежно від того, є на них посилання у тексті чи немає.

У списку літератури спочатку розміщуються джерела (опубліковані документи, державні постанови, стандарти і т. ін.) в хронологічній послідовності, а потім література в алфавітній послідовності та у відповідності до діючого стандарту.

Список використаних джерел необхідно складати згідно з державним стандартом у порядку появи посилань у тексті (або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків (якщо авторів більше ніж три).

Загальні правила

1. Ініціали пишуться після прізвища автора.
2. Опис роблять мовою оригіналу.

3. В бібліографічному списку вказівки на том, частину, випуск, номер, а також рік видання даються арабськими цифрами.
4. Роботи одного, двох та трьох авторів описуються під прізвищами авторів, а чотирьох і більше авторів – під назвою книги.
5. Опис книги роблять за титульним аркушем.
6. Під назвою описуються збірники статей, матеріали конференцій, словники, довідники тощо.

Приклади опису книг з одним, двома і трьома авторами

Рибалка І.К. Історія України. Частина 2. Від початку ХІХ ст. до лютого 1917. – Х.: Основа, 1977. – 479 с.

Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. – К.: Основа, 1994. – 168 с.

Опис книг під назвою

Історія України. Нове бачення. У 2 т. / О.І. Гуржій, Я.Д. Ісасевич., М.Ф. Котляр та ін. Під ред. В.А. Смолія. – К., Україна, 1995. – Т.1. – 350 с.: Т.П.В.Ф. Верстюк, О.В.Гарань, В.М.Даниленко та ін. – 1996. – 494 с.

Опис багатотомних видань

Полонська-Василенко Н.Д. Історія України: у 2 т. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1993. – т.1 До середини ХУІІІ ст. – 588 с.; т.2. Від середини ХУІІІ ст. до 1923. – 606 с.

Опис дисертацій і авторефератів

Солошенко О.М. Зміни чисельності та складу населення лівобережної України в другій половині ХІХ ст. Дис. канд. істор. наук – Харків, 1997. – 197 с. (або автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук. – Х., 1997. – 21 с.)

Опис неопублікованих архівних матеріалів

Опис неопублікованих архівних документів і матеріалів дається таким чином: вказується назва архіву, номер архівного фонду, номер опису, номер одиниці зберігання (справи), номер аркуша.

Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України) Ф.749- Оп. 1. – Спр.10. – Арк.21

Державний архів Харківської області (ДАХО). – Ф.3. – Оп.4 – Спр.14

Додатки слід розташовувати після списку літературних джерел. Кожний додаток необхідно наводити з нової сторінки. У правому верхньому кутку кожного додатка зазначається його порядковий номер, на який зроблене посилання в тексті роботи, наприклад, “Додаток 2”. Додаток повинен мати заголовок, який друкується угорі (симетрично до тексту сторінки) з великої літери.

За необхідності до додатків доцільно включити проміжні матеріали, формули та розрахунки, таблиці допоміжних даних, схеми, ілюстрації допоміжного характеру, протоколи випробувань, результати анкетування т. і..

Повністю зредагований і сформований текст роботи підлягає *корегуванню*. Корегування в даному випадку – це усунення помилок, які раніше були не виявлені. Корегування фактично завершує обробку скомпільованого тексту, допомагаючи ліквідувати помилки, помарки та інші неточності. Такі помилки ускладнюють сприйняття змісту наукової роботи. Призначення корегування складається в забезпеченні легкості і не двозначності сприйняття тексту.

Роботу подають на Всеукраїнський конкурс науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України(II-III етап) у вигляді спеціально підготовленого рукопису в картонній або пластиковій обкладинці. Відгук керівника роботи (підпис завіряється), тези додаються до роботи.

РОЗДІЛ 4

Особливості підготовки до захисту наукових робіт МАН

4.1. Розробка і оформлення тексту виступу

На захист науково-дослідницьких робіт конкурсантам МАН відводиться 7-10 хвилин. Виходячи з цього і складається текст виступу. В зв'язку з цим приводимо практичні рекомендації з його написання.

1. На початку (у вступі) коротко зупиніться на тому, чому ви обрали саме цю тему для дослідження. Доведіть її актуальність, охарактеризуйте стан її вивчення.
2. Після визначення актуальності проблеми наукової роботи формулюється мета та завдання дослідження, у роботах секцій історичного напрямку рекомендується мету роботи визначати в кінці вступу.
3. Відображається практичне або теоретичне значення роботи.
4. В кожному розділі виступу передбачте: вступ у розділ, констатацію фактів, аргументацію, висновки по розділу, логічний перехід до наступної частини виступу.
5. Текст виступу складайте простими реченнями. Це полегшить його заучування, а для аудиторії – сприйняття у процесі захисту.
6. Уникайте використання у тексті малознайомих аудиторії слів, ви будете впевнені, що вас зрозуміли однозначно.
7. Не треба зловживати цифрами: їх повинно бути достатньо для об'єктивного погляду на ситуацію.
8. Намагайтесь уникати при захисті різких заперечень проти тієї чи іншої точки зору. Напроти, спробуйте залучити аудиторію на свою сторону переконливою аргументацією.

9. Уникайте занадто довгих цитат – використовуйте об'єм виступу для того, щоб викласти свої погляди стосовно теми. Цитуючи, акцентуйте увагу на прізвище автора або назві джерела цитати.
10. Обов'язково в текст вставити посилання на підготовлений демонстраційний матеріал.
11. Висновки повинні бути конкретними та переконливими. Якщо результати досліджень мають практичне значення – викласти рекомендації щодо їх використання.

Після того як текст виступу буде завершено, неодмінно перечитайте його 3-4 рази. Внесіть правки. Остаточний текст виступу необхідно узгодити з керівником вашої роботи (вчителем, фахівцем певної галузі), ще раз переглянути вступ та закінчення – бо це найбільш важливі частини вашого виступу.

Текст слід набирати гарно читаючим шрифтом через півтора-два інтервали для полегшення вивчення тексту, крім того, в останні хвилини в нього можна внести зміни або доповнення.

Найбільш важливі місця виступу та висновки слід попереджувати словом “висновки”. Загальні висновки краще винести на окремий лист.

Зробіть хронометраж виступу – його час повинен співпадати з тим, що попередньо відведено на захисті науково-дослідницьких робіт МАН.

Остаточний вивірений варіант тексту конкурсанту треба вивчити. Це придасть йому впевненості в процесі виступу.

4.2. Оформлення демонстраційних матеріалів до захисту

Демонстративні матеріали – це матеріали, які наочно ілюструють викладені в роботі основні результати наукових досліджень.

Демонстраційними матеріалами можуть бути тільки ті ілюстрації, аналоги яких є в роботі. Виключення складають карти і серії карт настінного формату та атласи, які оформляються в додатках, але в роботі обов'язково мають бути фрагменти всіх структурних елементів цих матеріалів.

Демонстраційні матеріали (таблиці, графіки, схеми, карти та ін.) слід розміщувати на аркуші білого паперу розміром 617х 870 мм. Розмір заголовків має бути такий, щоб його було чітко видно на відстані. При оформленні назв не можна переносити слова. В кінці назви крапка не ставиться. Якщо назва демонстраційного матеріалу займає два - три рядки, то її компонують таким чином, щоб у кожному рядку назви була закінчена фраза. Величина букв тексту таблиць вибирається з розрахунку, щоб їх можна було прочитати з відстані 3-4 метрів. У випадках, коли при захисті роботи представляють не всю таблицю, яка подана у тексті, а лише її фрагмент – то в кінці назви таблиці, в дужках, пишуть слово „фрагмент”.

Товщина ліній графіків має бути чіткою.

Кількість графічних додатків визначається об'ємом графічного матеріалу, необхідного для повнішої ілюстрації змісту роботи.

При оформленні демонстраційних матеріалів слід передбачати варіант їх кріплення на дошці, стенді чи стіні, за допомогою дерев'яних вузьких рейок, канцелярських ґвинтів, або магнітів (якщо дошка виконана з магнітного матеріалу).

При захисті роботи конкурсант повинен звернутись до кожного з представлених демонстраційних матеріалів у своєму виступі.

4.3. Процедура проведення захисту

Обов'язково при захисті науково-дослідницької роботи треба мати текст виступу, або його конспект (бажано у робочій папці), а також наглядні матеріали. На захисті слід промовляти достатньо голосно і чітко, дивлячись на аудиторію.

На обласному конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН Харківського територіального відділення члени журі слухають повідомлення про зміст роботи (до 10 хв.), ставлять запитання та вислуховують відповіді конкурсанта, учасники секції також мають право ставити свої питання. Треба мобілізувати всі свої інтелектуальні здібності, бо від ваших відповідей буде залежати судження журі про володіння вами матеріалом та захист власного тексту.

Головне на захисті при різних обставинах не розгубитися.

ЗАКЛЮЧЕННЯ

Автори сподіваються, що дані методичні рекомендації допоможуть юним дослідникам з допомогою наставників-педагогів досягти перших успіхів у науковій роботі. Самостійна робота над текстом більш ефективна, ніж звичайне списування. Кожен із Вас зможе використовувати придбаний досвід для удосконалення своїх знань, для продовження освіти у вищих навчальних закладах. Таких прикладів організатори і куратори історико-географічного напрямку Харківського територіального відділення Малої академії наук України знають чимало.

Систематичне вдосконалення навичок написання наукової роботи допоможе в майбутньому писати все швидше, краще і це буде дійсно саме ВАША робота.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Зразок заявки на участь у II етапі конкурсу МАН України

Затверджено
Начальник районного (міського)
відділу (управління) освіти; директор ліцею
або школи при вищому навчальному закладі

“ _____ ” _____ Р.

З А Я В К А
на участь у II етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту
науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України
у _____ році

Секція _____
Базова дисципліна _____
Тема роботи _____
Прізвище _____
Ім'я _____
По батькові _____
Рік народження _____
Участь в обласних, Всеукраїнських етапах олімпіад, конкурсів-захистів МАН(рік, предмет, тема роботи, місце) _____
Базовий позашкільний навчальний заклад (для гуртківців) _____
телефон _____
Загальноосвітній навчальний заклад (повна назва) _____
телефон _____
Район _____
Клас _____
Науковий керівник _____

(П.І.Б. повністю, місце роботи, посада, вчений ступінь або звання)

Необхідність у технічних засобах:

1. _____
2. _____
3. _____

Домашня адреса _____

Контактний (домашній) телефон конкурсанта, e-mail _____

Додаток 2

**ПАСПОРТ
експонату (розробки)**

Назва експонату
(розробки) _____

Прізвище, ім'я автора (авторів) експонату (розробки) _____

Назва навчального закладу (клас, курс), адреса, тел/факс _____

Прізвище, ім'я, по батькові керівника гуртка (або учителя) _____

Назва гуртка _____

Організація чи заклад, на базі якого працює гурток, поштова адреса, тел/факс _____

Примітка _____

Керівник навчального закладу
М.П.

Додаток 3

Зразок оформлення титульного аркуша

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ
ХАРКІВСЬКЕ ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ВІДДІЛЕННЯ _____

СЕКЦІЯ _____

(тема)

Виконав _____
(прізвище, ім'я, по батькові автора)

учень _____ класу _____

(повна назва навчального закладу)

(район, місто або селище, область)

Науковий керівник _____

(прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи,

посада, вчений ступінь або звання)

**Список рекомендованих орієнтовних тем
науково-дослідницьких робіт
по секціях історико-географічного відділення МАН
(розроблені фахівцями ХНУ ім. В.Н.Каразіна)**

Секція історичного краєзнавства

1. Історія села, м/району, містечка Харківської області.
2. Танкобудівництво.
3. Авіація.
4. Створення колонії А.С.Макаренка
5. Академік В.І.Вернадський.
6. Ректора Харківського національного університету.
7. Українізація на Харківщині у 20-ті роки.
8. Театр "Березіль" Леся Курбаса.
9. Харків'яни у роки Великої Вітчизняної війни.
10. Діяльність "Просвіти" на Харківщині у ХХ столітті.
11. Голодомор на Харківщині у 1932-33 рр.

Секція історії України

1. Військове мистецтво запорізьких козаків.
2. Формування Української Державності в ході визвольної війни 1647-1654 рр.
3. Етапи заселення Слобідської України.
4. Духовна культура Слобожанщини.
5. Розвиток освіти Слобідської України.
6. Геральдика міст Слобожанщини.
7. Топоніміка слобожанських сіл та міст.
8. Символіка слобожанських полків.
9. Утворення та діяльність УАПЦ / української автокефальної православної церкви /.
10. Репресована культура України у 30-ті роки.

Секція археології

1. Археологічні пам'ятки м. Харкова.
2. Археологічні пам'ятки району.
3. Кам'яна індустрія доби неоліту та бронзи.
4. Гідронімія Слобідської України та її хронологія.
5. Городища скіфської доби.
6. Городища Київської Русі та Хазарського каганату.
7. Поховальні пам'ятки та їх значення для етносоціальних досліджень.
8. Зброя давніх часів (неоліт, енеоліт, бронзовий вік, скіфська доба, середньовіччя).
9. Питання стародавньої економіки (землеробство, скотарство, металургія, гончарство, домашнє виробництво та ін.)
10. Палеоекологія Слобожанщини.
11. Старожитності Харківщини козацької доби.
12. Нумізматичні джерела до історії Слобожанщини.

Секція етнографії

(теми розроблені науковцями відділу етнографії Харківського державного історичного музею)
історико-етнографічні теми

1. Вплив церковних братств на громадську свідомість та побут українців.
2. Феномен українського козацтва і його значення для формування етнічних ідеалів українців.
3. Ремісничі цехи: їхній устрій, права та вільності, культурологічне значення /ремісничі цехи Харкова/.
4. Звичаєве право українців /росіян, євреїв, циган тощо/.

етнографічні теми

1. Народна медицина українців.
2. Лікарські рослини та їх застосування у народній медицині українців.
3. Засоби пересування українців.
4. Народна агрономія українців.
5. Землеробська обрядовість українців.
6. Виробнича магія та обрядовість євреїв /татар, ін./.
7. Сімейний та громадський побут українців /росіян, білорусів, німців, татар, греків, гагаузів, молдаван та ін./ в Україні /на Слобожанщині, Поділлі, в Криму тощо/.
8. Сімейна обрядовість українців /росіян, білорусів, циган, євреїв, німців, татар, поляків та ін./.
9. Родильна обрядовість /або будь-якої меншини України/.
10. Культурологічне значення весільної обрядовості.
11. Порівняльний аналіз шлюбних обрядів на Слобожанщині та Гуцульщині /на Поліссі і Буковині, на Луганщині і в Східній Галичині, або 2-х народів, що мешкають на одній території, наприклад: українців Криму та кримських татар/.
12. Традиційний український театр.
13. Пасічництво на Слобожанщині.

етнокраєзнавчі теми

1. Г.Ф.Квітка-Основ'яненко як етнограф.
2. Етнографічна діяльність академіка М.Ф.Сумцова.
3. Етнографічні студії Ф.Вовка.
4. Етнографізм поезії Я.Щоголіва.
5. Історія етнографічного вивчення Слобожанщини ХУІІІ-ХХ ст..

етномузеєзнавчі теми

1. Знання прядіння та ткацтва в колекції ... музею.
2. Етнографічна колекція ... музею: історія виникнення та розвитку.
3. Художні тканини в колекції ... музею.
4. Історія етнографічного музейництва в Україні /на Слобожанщині/.

фольклорні теми

1. Усна народна творчість як відображення українського традиційного світогляду.
2. Ліричні пісні Слобожанщини /Золочівщини, Краснокутщини тощо/.
3. Образ птаха в українському фольклорі.
4. Кіт в українській усній народній творчості.
5. Анекдот як вид слобожанського фольклору.
6. Герої епосу як уособлення етнічного ідеалу.
7. Дитячий фольклор нашого краю.
8. Обрядовість нашого села.

етнографічні теми

1. Гончарство Слобожанщини.	5. Стельмество.
2. Гутництво Слобожанщини.	6. Теслярство.
3. Кацарство на Слобожанщині: розквіт і занепад.	
4. Ковальство.	

Секція географічного краєзнавства

1. Стратегія соціально-економічного розвитку України, Харківської області; географічні наслідки сучасних економічних перетворень.
2. Рекреаційно-туристський потенціал України, Харківської області.
Перспективи розвитку різних видів туризму.
3. Зарубіжні інвестиції та їх вплив на географію сучасного промислового виробництва та в цілому господарства.
4. Сфера обслуговування /соціальна інфраструктура/ України, Харківської області. Особливості розміщення об'єктів соціальної інфраструктури.
5. Ринкова економіка та її вплив на географію господарства /на прикладі одного з підприємств Харкова чи Харківської області/.
6. Антропогенні ландшафти України, Харківської області.
7. Сучасні геоморфологічні процеси на території України, Харківської області.
8. Глобальні зміни клімату та наслідки цього процесу.
9. Природоохоронні об'єкти Харківської області /комплексна географічна характеристика/.
10. Історія розвитку географічних ідей у Харківському університеті за 200 років його існування.
11. Краєзнавчий компонент сучасної географічної освіти.
12. Туристські походи та екскурсії як джерело поглиблення географічних знань.
13. Використання матеріалів краєзнавчих екскурсій в позакласній роботі.
14. Організація туристсько-експедиційної роботи для вивчення природи рідного краю.
15. Розвиток картографії в Харківському університеті.
16. Картографічне забезпечення роботи шкільного краєзнавчого гуртка.
17. Організація еколого - природоохоронних досліджень з географічного краєзнавства.
18. Складання еколого-природничих карт.
19. Історико-краєзнавче картографування Слобожанщини.
20. Особливості водного режиму річок України та їх вивчення.
21. Гідрологічний режим малих річок області.
22. Використання водних ресурсів у господарстві та охорона їх від забруднення і виснаження.
23. Вплив господарчих заходів на річковий стік.
24. Характеристика хімічного складу поверхневих вод та оцінка їх забруднення.
25. Топоніміка річок України.
26. Меліоративна географія, історія, стан, перспективи.
27. Зміна природного середовища під впливом людини.
28. Сучасна міграція населення Харківщини.
29. Географія промисловості:
 - машинобудування області;
 - паливно-енергетичний комплекс України /області/;
 - структура виробництва електроенергії на Україні /області/.
30. Методи польових досліджень в туристських походах.
31. Рекреаційна оцінка досліджуваних територій /на прикладі Харківської області/.
32. Природні передумови розвитку туризму і відпочинку в Україні.
33. Туристський потенціал Харківської області.
34. Транспортний комплекс України.
35. Місце України в системі міжнародних економічних зв'язків.
36. АПК України /Харківської області/ та його структура.

Секція геології

1. Вивчення кар'єрів будівельних матеріалів.
2. Вивчення газових і нафтових родовищ Харківщини, свого району.
3. Вивчення гірських порід, використовуваних у будівництві й при облицюванні будинків і споруджень, пам'ятників, метрополітену.
4. Вивчення особливостей будови Дніпровсько-Донецької западини.
5. Вивчення небезпечних геологічних процесів в умовах техногенезу.
6. Вивчення геологічних пам'яток Харківщини.
7. Вивчення мінеральних багатств області, району, свого населеного пункту.
8. Складання кадастрів гідрогеологічних шпар і інших джерел водокористування.
9. Режимні спостереження за зміною рівня підземних вод у шпарах і вивчення гідрогеологічного режиму підземних вод.
10. Гідрологічний режим малих рік.
11. Вивчення водних ресурсів і їхнього використання в області, районі, населеному пункті.
12. Дослідження малих рік Харківщини, їхнього впливу на рельєф і оцінка якості річкових вод.
13. Вивчення джерел забруднення поверхневих і підземних вод, заходів щодо ліквідації наслідків забруднення водних об'єктів.
14. Вивчення сучасних геоморфологічних процесів на території області, району, населеного пункту.
15. Збір і вивчення шкільної колекції мінералів, гірських порід і палеонтологічних залишків.
16. Складання експозиції "Корисна копалина - переробка - продукція".
17. Вивчення відображення геологічних особливостей місцевості в топоніміці.

Секція права

1. Світові інтеграційні процеси і державний суверенітет.
2. Держава та політичні партії.
3. Демократія і самоврядування.
4. Соціальна держава: шляхи розбудови в Україні (проблеми і перспективи)
5. Право, економіка, політика (їх взаємовплив і взаємодія).
6. Право і корпоративні норми (їх взаємовплив і взаємодія).
7. Фактори формування і розвитку системи законодавства в Україні.
8. Прецеденти Європейського Суду з прав людини.
9. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства.
10. Законність як багатоаспектне суспільно-правове явище.
11. Права, свободи і обов'язки людини та громадянина в демократичній державі.
12. Нормативно-правові акти в Україні.
13. Поняття держави.
14. Демократія як внутрішня форма держави.
15. Правові відносини.
16. Правомірна поведінка, правопорушення, юридична відповідальність.

17. Законність і правопорядок.
18. Правотворчість.
19. Механізм держави та державного апарату.
20. Екоправо.

Секція філософії

1. Філософія в системі культури.
2. Філософія і наука.
3. Філософія і політика.
4. Філософія і влада.
5. Історичні типи світогляду.
6. Конфуцій і конфуціанство.
7. Проблеми людини в філософії Сократа.
8. Платонівська "Ідеальна держава" і сучасність.
9. Філософський зміст патристики.
10. Гуманізм Відродження і сьогодення.
11. Філософська парадигма Нового часу: становлення та розвиток.
12. Філософія Гегеля: система і метод.
13. Проблеми людини в філософії Л.Фейєрбаха.
14. Вчення К.Маркса про людину і суспільство.
15. Проблеми людини та її свободи в філософії екзистенціалізму.
16. Проблеми раціонального та ірраціонального в філософії ХХ ст..
17. Структуралізм та гуманітарне пізнання.
18. Г.Сковорода і Слобожанщина.
19. Особливості української ментальності.
20. Філософські шукання і мислення доби Київської Русі.
21. Філософія Відродження в Україні.
22. Філософія в Києво-Могилянській академії.
23. Харківський університет як центр філософської культури Слобожанщини.
24. Проблема "людина-нація" в українській філософії.
25. Сучасний стан філософської думки в Україні.
26. Буття і небуття.
27. Проблематичність людського буття.
28. Діалектика основних форм буття.
29. Наукова картина світу.
30. Структура свідомості, її основні рівні.
31. Біологічне і соціальне в людині.
32. Філософські версії місця людини у Всесвіті.
33. Індивід, індивідуальність, особливість.
34. Проблема сенсу життя.
35. Поняття "несвідомого" та психоаналіз.
36. Філософія культури.
37. Елітарна та масова культура.
38. Традиційна та сучасна культура.
39. Криза світової цивілізації на рубежі ХІХ-ХХ ст.
40. Проблеми прогресу суспільного розвитку.
41. Наука як різновид духовної діяльності.
42. Проблеми авторства в філософії.
43. Наука, філософія та здоровий глузд.
44. Істина в науці та істина в філософії.

45. Істина і Правда.
46. Пізнання та розуміння.
47. Проблеми критерію істини.
48. Раціональне та ірраціональне в пізнанні.
49. Наука, як соціальний інститут.
50. Сучасна НТР та її наслідки.
51. Глобальні проблеми сучасності.
52. Екологія, мораль, політика.
53. Астрологія: міф чи наука.
54. Національна самосвідомість і світогляд.
55. Людина як найвища цінність.
56. Легітимність влади як соціальна проблема.
57. Правова держава і її форми.
58. Політична культура.
59. Культура особистості.
60. Проблеми відродження та розвитку української культури.
61. Прогностика і футурологія.
62. Сенс вивчення філософії.
63. Філософія та майбутнє.

Секція соціології

1. Завдання соціальної науки: «зривання масок» або «виправдання морального порядку»?
2. Як я розумію нерівність?
3. Умови соціальної мобільності і їхній стан у сучасній Україні.
4. Особистість: соціологічне й несоціологічне трактування.
5. Людина й комп'ютерні ігри: погляд соціології.
6. Телевізор у житті підлітка: соціологічний аналіз.
7. Українська мова в Харкові у фокусі соціології.
8. Улюблений герой мультфільму: погляд на проблему з точки зору соціології культури.
9. Чи легко бути молодим?
10. Батьки й діти в нових соціокультурних умовах: конфлікт або наступність.
11. Кіно й сучасне суспільство: соціологічний ракурс
12. Релігійні ідеї: «опіум для народу», основа «картин миру» або «само освячення суспільства»?
13. Суспільство: наукове вивчення й/або моральна оцінка?
14. Що таке «успіх»?
15. Роль культурних факторів у розвитку економіки.
16. Економіка як соціальний інститут.
17. Мотивація господарської діяльності.
18. Засоби концентрації в економіці багатства й влади.
19. Ідеології і економічна діяльність.
20. Відносини між бізнесом і політикою.
21. Соціологічний портрет підприємця.
22. Групи й ролі в економіці.
23. Підприємництво як форма економічного поведіння.

Список літератури для написання робіт по соціології:

1. Арон Р. Этапы развития социологической мысли. М. «Прогресс»
2. Вебер М. Избранные произведения. М.: «Политиздат» 1980.

3. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. // Вебер М. Избранные произведения. М.: «Политиздат» 1980.
4. Гиденс Е. Социология. — « Основы» 1999.
5. Громов И. Мацкевич А. Семенов. В. Западная теоретическая социология Спб. «Ольга». 1996.
6. Ионин Л.Г. Социология культуры. Путь в новое тысячелетие. М.- 2000.
7. Людина і суспільство. Навч. посібник. Волков В.Ю., Ніколаєвський В.М., Салтовський О. І., Х-2001.
8. Маркс К. К критике политической экономии.
9. Михайлова Л.И. Социология культуры. Уч. Пособие.М.,-1999.
10. Радаев В. Экономическая социология: Курс лекций. - М., 1997.
11. Рывкина Р.В. Экономическая социология переходной России. Люди и реформы. - М.,1998.
12. Смелзер Н.Дж. Социология. — М., 1994.
13. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. М. «Политиздат» - 1990
14. Социологический энциклопедический словарь под ред. Осипова Г.В, М.: Норма, 1998.;
15. Социология молодежи: Учебник /под ред. проф. В.Г. Лисовского. - СПб: Изд-во СПбГУ,1996.460с.
16. Толстых А.В. Подросток в неформальной группе. М., 1991.
17. Ценностный мир современного студента. Социологическое исследование./Под ред. В.Т.Лисовского, Н.С.Слепцова. М., 1992.
18. Цыбульник В.В. Молодежь и общество. - Киев, 1990. - с. 169.
19. Человек и общество. Хрестоматия / под ред. С.С. Макеева. - К.- 1998.
20. Экономическая социология: уч. пособие / под ред. В. Е. Пелипенко. - К., 2002.
21. Якуба Е.А. Социология. Уч. пособие. Х.- 1995.

Зразки варіантів контрольних робіт минулих років по базових дисциплінах секцій історико-географічного відділення МАН

Секції: “ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО”; “ІСТОРІЯ УКРАЇНИ”;
“ЕТНОГРАФІЯ”; “АРХЕОЛОГІЯ”

КОНТРОЛЬНА РОБОТА З ІСТОРІЇ

9 клас

I рівень складності

1. виправте помилки в тексті:

“Товариство об'єднаних слов'ян” заснували батько і син Борисови. В 1823 р. товариство об'єдналося з “Малоросійським товариством”. Разом вони взяли участь у повстанні Чернігівського полку на Полтавщині.

2. Яка значна подія в історії України відбулась:

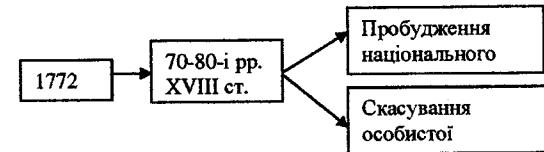
а) 620 років тому; б) 340 років тому; в) 200 років тому; г) 150 років тому?

3. Доберіть відповідники (1а і т.д.):

1) Леонардо да Вінчі;	а) “Даная”;
2) Мікеланджело;	б) “Джоконда”;
3) Рафаель;	в) “Сікстинська мадонна”;
4) Тиціан;	г) “Страшний суд”.

2 рівень складності

1. Заповніть клітинки схеми: де є дата, впишіть подію (явище) з історії Західної України, і навпаки - де названа подія (явище), вкажіть відповідну дату (приблизно):

2. Кожному з названих явищ дайте стисле визначення, яке б характеризувало пріоритет цього явища в історії України (починайте зі слова “перший”):

“Енеїда”; “Зоря галицька”; “Кирило-Мефодіївське товариство”;
“Харьковский еженедельник”.

3. Замість пропусків вставте потрібні дані:

Після поразки Наполеона та заслання його в ____ році на острів ____ до Франції повернулися _____. Розпочалась епоха _____. У країні встановилась _____ монархія. Владу короля обмежував _____. Чергові політичні зміни сталися у ____ році під час _____ революції.

3 рівень складності

1. Що ви знаєте про розвиток українського національного театру в I половині XIX ст.?

2. Порівняйте прояви українського руху I половини XIX ст. за схемою і зробіть загальний висновок:

Прояви	Українські землі у складі Австрії	Українські землі у складі Росії
Національно-культурні об'єднання		
Політичні організації:		
а) легальні		
б) нелегальні		

3. Доведіть або спростуйте наступне твердження: "Коли Угорщина повстала, Австрія дихала на ладан і зовсім перестала б дихати, якби не злочинна рука Миколи I" (О.Герцен).

10 клас

1 рівень складності

1. Визначте роки, в які воєнні дії на території України були більш успішними для 1) Росії; 2) Німеччини та Австро-Угорщини: 1914; 1915; 1916; 1917.

2. Хто з наведених діячів очолював: 1) уряд Радянської України; 2) ЦВК Рад України? а) Артем; б) В.Винниченко; в) Ю.Медведев; г) Г.Петровський; д) Г.П'ятаков; е) Х.Раковський.

3. Назвіть держави, до складу яких за рішенням Паризької мирної конференції відійшли: а) Буковина; б) Ельзас; в) Познань; г) Хорватія.

2 рівень складності

1. Відзначте факти, які стосуються біографії П.Скоропядського:

- 1) був почесним отаманом Вільного козацтва;
- 2) зупинив похід більшовизованих корпусів проти Центральної Ради;
- 3) був командиром I Українського корпусу;
- 4) помер у Німеччині.

2. Витягніть події (явища), між якими є причинно-наслідковий зв'язок і позначте його стрілкою. Решту подій розставте у хронологічній послідовності.

- 1) втрата більшовиками України;
- 2) запровадження політики "воєнного комунізму";
- 3) конфлікт між Н.Махном і Л.Троцьким;
- 4) призначення головою РНУ УСРР Х.Раковського;
- 5) прийняття першої Конституції УСРР;
- 6) розгортання масового повстанського руху.

3. Назвіть країни, яких стосуються дані твердження (кін. XIX – поч. XX ст.):

- 1) За обсягами експорту капіталу посідала 1-е місце у світі;
- 2) На початку XX ст. посідала 4-е місце у світі за темпами економічного розвитку;
- 3) Особливо швидкими темпами розвивались хімічна, електротехнічна та автомобілебудівна галузі промисловості;
- 4) У 80-х рр. XIX ст. завершився промисловий переворот.

3 рівень складності

1. Українське селянство в 1917-1920 рр. жило за принципом "моя хата скраю". Доведіть чи спростуйте цю тезу – або сформулюйте і обґрунтуйте власну.

2. До складу якої держави після I світової війни потрапило Закарпаття? Чому так сталося?

3. Виберіть правильний варіант і дайте повне визначення. Свій вибір обґрунтуйте.

"Воєнний комунізм" – це а) історичний міф, створений з метою ...; б) політика більшовицької влади, спрямована на ...; в) сукупність соціально-економічних заходів, викликаних ...

11 клас

1 рівень складності

1. Які форми колективних господарств (артілі, комуни, ТСОЗи) переважали в Україні в: а) 1919-1920 рр.; б) 20-і рр.; в) 1929-1930 рр.; г) 30-і рр.?

2. Які регіони з наведених були возз'єднані з УРСР у 1939-1940 рр.:

- а) Закарпаття; б) Західна Волинь; в) Північна Буковина;
- г) Північна і Південна Бессарабія; д) Придністров'я; е) Східна Галичина.

3. Незалежно від вашого ставлення до наведеної періодизації II світової війни, виправте в ній помилкові дати і назвіть позначені ними події:

- 1) 1.09.1939 – 22.06.1941; 2) 22.06.1941 – 19.09.1942; 3) 19.09.1942 – 6.06.1944;
- 4) 6.06.1944 – 2.05.1945; 5) 2.05.1945 – 2.09.1945.

2 рівень складності

1. Замість пропусків вставте потрібні дані.

У _____ році у Відні була створена Організація _____. На чолі її _____ (керівний орган) до _____ року був _____, якого змінив _____. Ідеологія Організації визначається як _____ червня 1941 р. у _____ (місто) членами Організації був проголошений _____.

2. Встановіть відповідність і вкажіть правильні пари (1а, 2г і т.д.):

1. М.Руденко	а) видатний український хірург
2. С.Параджанов	б) відомий релігійний дисидент
3. Л.Мельников	в) головнокомандувач УПА
4. М.Амосов	г) український композитор
5. В.Романюк	д) перший секретар ЦК КП(б)У
6. В.Кук	е) автор "Репортажу з заповідника ім. Берії"
7. В.Івасюк	ж) керівник УТС
8. В.Мороз	з) український кінорежисер

3. Підставте дані і розв'яжіть хронологічне рівняння. В відповіді ви отримаєте рік, коли в історії Франції сталася значна подія. Назвіть її.

Рік (повністю) битви під Ель-Аламейном + порядковий номер місяця, в якому була проголошена ООН + порядковий номер Республіки, яка встановилась у Франції в 1946 р. – день (число) смерті Й.Сталіна + рік (остання цифра) проголошення "доктрини Трумена" = (рік).

_____ + _____ + _____ - _____ + _____ = _____ (подія).

3 рівень складності

1. Напишіть невелику статтю "Шістдесятники і дисиденти у Харкові".

2. Які висновки ви можете зробити на основі даної таблиці?

Виготовлено в Україні (тис. шт.)

	1954 р.	1958 р.	1965 р.
телевізори	0	14,7	519,1
холодильники	1	80,8	281,9

3. Коли (приблизно) і у зв'язку з чим з'явилися гасла "Батьківщина – Європа" і "Європа батьківщин"? В чому їх суть, спільне і відмінне? Хто їх підтримував?

Секція "ПРАВО"

1 рівень складності

1. Для яких методів правового регулювання характерно встановлення юридичних правил поведінки, що не мають обов'язкової сили для суб'єктів права?

1. Заохочувального
2. Диспозитивного
3. Імперативного

2. Назвіть ознаки юридичної відповідальності:

1. Настає за скоєне правопорушення
2. Вона є засобом заохочення правопорушників
3. Відбивається в обов'язку правопорушника зазнавати певні позбавлення особистого, майнового та організаційного характеру
4. Пов'язана з державним засудженням

3. В чому полягає соціальна цінність права?

1. Право є втіленням державної волі.
2. Право є втіленням справедливості.
3. Право має нормативний характер.

2 рівень складності

1. Іванкін і Луценко не з'явилися на загальні збори трудового колективу, за що були звільнені з роботи за порушення трудової дисципліни.

Чи правомірно звільнення вказаних осіб? Що таке трудова дисципліна і чи мало місце порушення трудової дисципліни?

2. Після 6 місяців сумісного життя подружжя Коваленко вирішили розірвати шлюб, і, зважаючи на те, що в них не було дітей, звернулися з відповідною заявою до органу реєстрації актів громадянського стану. При цьому дружина вирішила після розірвання шлюбу залишити собі прізвище чоловіка. На заперечення чоловіка про те, що вона повинна взяти своє дівоче прізвище, жінка зазначила, що примус з боку чоловіка порушує її особисті немайнові права.

Вирішіть спір.

3. Абакумов, дізнавшись, що у касі заводу після виплати заробітної плати залишилася значна сума грошей, вирішив їх вкрасти. Заховавшись у бібліотеці й дочекавшись, коли всі робітники пішли додому він проник до каси і зламав сейф. Знайшовши там лише 10 грн., він схопив гроші та швидко зник.

Чи є підстави визнати вчинене Абакумовим діянням злочином?

3 рівень складності

1. В чому полягає право громадян на об'єднання в політичні партії та громадські організації відповідно до законодавства України? Якими державно-правовими гарантіями воно забезпечено?

2. Які види та форми державного соціального страхування Вам відомі? Охарактеризуйте кожен з них.

3. Що таке цивільна правоздатність та дієздатність громадян? На які групи поділяються громадяни України залежно від обсягу цивільної правоздатності?

Секція „ФІЛОСОФІЯ“

1 рівень складності

1. Які з названих релігійних течій належать до християнства?

Іудаїзм Індуїзм Баптизм
Даосизм Католицизм Православ'я
Синтоїзм Зороастризм Сикхізм
РУН-віра

2. Як називається вчення „що частково чи повністю заперечує можливість пізнання людиною дійсності“?

3. За допомогою яких форм відображення здійснюється чуттєве пізнання?

судження відчуття теорія
уявлення висновок поняття
сприйняття гіпотеза.

2 рівень складності

1. Дайте визначення поняттю „матерія“.

2. Дайте визначення поняттю "філософія".

3. Дайте визначення поняттю „істина“.

3 рівень складності

1. Порівняйте художній та науковий спосіб освоєння дійсності.

2. Людина: біологічна чи соціальна істота?

3. Прокоментуйте вислів „Людина стільки раз людина, скільки вона знає мов“.

Секція "СОЦІОЛОГІЯ"

1 рівень складності

1. Розумна істота яка має свідомість, та принципово відрізняється від інших живих істот,- це:

1.Членистоноге 2.Дельфін 3.Людина

2. Психологічний процес закріплення, збереження та поновлення в мозку людини минулого досвіду це:

1. Воля 2.Пам'ять 3.Сумління

3. Сукупність об'єктивних умов існування людини позначається поняттям:

1.Культура 2.Суспільство 3.Природа

2 рівень складності

1. Хто з наведених мислителів жив та творив в античний період (А), а хто – у часи Середньовіччя (Б):

1. Сократ 2. Платон 3. Фома Аквінський 4. Сенека 5. Піфагор 6. Августин Блаженний

2. Що з переліченого є (А) агентами соціалізації, а що – ні (Б):

1. Родина 2. Однолітки 3. Школа 4. Гени 5. Тварини 6. Засоби масової інформації (ЗМІ)

3. Які елементи списку відносяться до форм державного устрою (А), а які – до політичних режимів (Б):

1. федерація 2. імперія 3. демократія 4. конфедерація 5. авторитаризм 6. тиранія

3 рівень складності

1. Обґрунтуйте залежність культури особистості від культури суспільства.

2. Порівняйте філософські погляди на світ, які притаманні Античності, з одного боку, та Середньовіччю, з другого.

3. Німецький філософ О. Шпенглер вважав, що “цивілізація – це вмирання культури”. Як Ви розумієте ці слова? Обґрунтуйте відповідь.

Програми підготовки до контрольних робіт з філософії та соціології

Програма підготовки до контрольної тестової роботи з філософії

Поняття світогляду. Відношення „людина - світ” як основна світоглядна проблема. Духовний і практичний способи відношення людини до світу. Світогляд як форма духовно-практичного освоєння світу та самовизначення людини в ньому. Структура світогляду. Розум, почуття, воля. Роль сумніву у формуванні світогляду. Монізм і плюралізм як світоглядні принципи. Роль світогляду у визначенні життєвої позиції особистості.

Історичні типи світогляду. Міфологія як форма світогляду і духовно-практичного світовідношення. Загальна характеристика релігійного світогляду. Світові релігії та їх значення в історико-культурному процесі. Особливості наукового світогляду. Філософія як теоретична форма світогляду. Філософія і наука. Роль філософії в життєдіяльності людини.

Поняття світу. Історичний розвиток уявлень про світ. Світ як космос. Поняття „макро-”, і „мікрокосмосу”. Світ як Всесвіт: головні гіпотези виникнення та побудови. Поняття матерії. Співвідношення матеріального та ідеального. Рух як загальний спосіб існування світу. Форми руху. Рух і спокій. Рух і розвиток. Простір і час як загальні форми існування світу. Закономірність і випадковість у розвитку світу.

Феномен людини. Місце людини у світі. Історичний розвиток уявлень про сутність людини і сенс людського життя. Природні, соціально-культурні та духовні виміри буття людини. Наука і релігія про походження людини. Відмінність людського способу життя від тваринного. Роль природно-історичного середовища і спадковості у формуванні і розвитку людини. Поняття здоров'я та здорового способу життя. Поняття здоров'я як характеристика якості життя суспільства. Життя як самоцінність. Проблема виживання людини і людства в сучасних умовах. Сутність людської діяльності. Діяльність і спілкування як умови розвитку людини. Людина, особистість, індивід, та індивідуальність. Смерть і безсмертя. Свобода і відповідальність.

Духовне життя людини. Поняття духовності і бездуховності. Духовне і тілесне. Духовне і психічне. Почуття і емоції. Темперамент і характер людини. Роль ідеалів у житті людини. Суспільний і особистий ідеал. Ідеал, мета, життєвий шлях особистості. Співвідношення ідеального і реального „Я”.

Поняття природи. Природа як загальний об'єкт знання і пізнання. Історичний розвиток уявлень про природу. Зовнішня і внутрішня природа людини. Природа як універсам і навколишнє середовище. Історичні форми взаємодії людини і природи. Розвиток форм сприйняття природи в історії культури. Поняття ноосфери та біосфери. Природа як сукупність умов існування цивілізації. Природа як об'єктивне начало в самій людині. Людина як природна істота і як продукт суспільства. Теорія „географічного детермінізму”. Народонаселення як природний чинник суспільного процесу. Теорія Мальтуса. Поняття екології. Основні завдання соціальної екології. Сучасні екологічні проблеми, причини їх виникнення та шляхи розв'язання. Екологічні рухи та громадсько-екологічні організації України. Демографічні проблеми сучасності.

Людина і суспільство. Що таке суспільство? Соціальна структура, її основні елементи. Поняття соціальної групи. Сутність і структура суспільних відносин. Закономірне, стихійне, випадкове у розвитку суспільства. Сім'я та її роль у людському житті. Поняття етносу. Рід, плем'я, народність, нація. Проблема періодизації суспільно-історичного процесу. Особливості історичного розвитку української нації. Сучасні проблеми розвитку.

Людина і культура. Поняття культури. Функції культури. Культура і цивілізація. Традиції і новаторство в культурі. Багатоманітність і взаємодія культур. Національно-етнічний характер культури. Національне і загальнолюдське в культурі. Культура особи та механізм її формування. Сучасні проблеми відродження і розвитку української культури.

Поняття свідомості. Визначальні ознаки свідомості. Свідомість і праця. Свідомість, спілкування і мова. Свідомість і мозок. Структура свідомості. Суспільна свідомість. Моральні основи життя людини і суспільства. Поняття добра і зла. Пізнання як форма духовного освоєння дійсності. Наука як особлива форма пізнання. Місце і роль науки в суспільстві. Суспільні науки та їх роль у суспільстві. Наука і технічний прогрес. Поняття методу пізнання. Істина і її критерії. Гуманізм як суспільне явище, історичні та сучасні тенденції його розвитку. Проблеми війни і миру на сучасному етапі.

Підручники та навчально-методичні посібники:

1. Арцишевський Р.А. Світ і людина. Підручник для 8-9 класів. К., 1996.
2. Введение в философию. Под ред. И.Т.Фролова. - М., 1989.
3. В.Вілков. Людина і світ. - К., 1995.
4. Вілков В.Ю., Ніколаєвський В.М., Омельченко В.В., Салтовський О.І. Людина і світ. За ред В.М.Ніколаєвського. - 2-е вид. Х., Харк. Нац. Університет., 2002.
5. В.Ф.Діденко, В.І.Кондрашова-Діденко. Людина і світ. 3-є вид. Посібн. - К., 1996.
6. Горський В.С. Історія української літератури. Курс лекцій. - К., 1996.
7. Історія філософії України: Хрестоматія. - К., 1993.
8. Людина в сучасному світі. Підручник для 11 класу. К., 1997.
9. Людина і світ. Підручник /за редакцією проф. Губернського Л.Г. - Київ, 1999.
10. Мир философии: Книга для чтения. В 2-х частях. - М., 1991.
11. Основы философии. / отв. ред. Попов Е.В. - М., 1997.
12. Особа і суспільство. Підручник для 10 класу. К., 1997.
13. Философия. /отв. ред В.П.Кахановский - Ростов-на-Дону, 1997.
14. Філософія. Курс лекцій. Л.В.Бичко та інш. - К., 1991, 1994.
15. Філософія. Навчальний посібник. / за ред. І.Ф.Надольного. - К., 1997.
16. Философия. / под ред. Осичнюка Е.В. - К., 1994.
17. Философия: учебник. / под ред. В.Д.Губина и др. - М., 1996.
18. Хрестоматія по філософії. - М., 1997.
19. Чанышев А.Н. Курс лекций по древней философии. - М., 1981.

Наукова література:

1. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. - М., 1979.
2. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура.
3. Ницше Ф. Утренняя заря. - Свердловск, 1991.
4. Ницше Ф. Так говорил Заратустра. - М., 1990.
5. Проблема человека в западной философии. - М., 1986.
6. Сумерки богов. - М., 1989.
7. Франкл В. Человек в поисках смысла. - М., 1990.
8. Фрейд З. Психология бессознательного. - М., 1984.
9. Українська душа. 36. Ст.. - Київ, 1991.

Список літератури при підготовці до тестових завдань по соціології

1. Арон Р. Этапы развития социологической мысли. М. «Прогресс»
2. Гиденс Е. Соціологія. — « Основы» 1999.
3. Ионин Л.Г. Социология культуры. Путь в новое тысячелетие. М.- 2000
4. Людина і суспільство. Навчальний посібник. Волков В.Ю., Ніколаєвський В.М., Салтовський О. І. Х. 2001.
5. Радаев В. Экономическая социология: Курс лекций. - М., 1997.
6. Человек и общество. Хрестоматия / под ред С.С. Макеева. - К.-1998.
7. Якуба Е.А. Социология. Учебное пособие. Х.- 1995.